

Aprenentatge

servei per

a una alimentació

sana, justa

i sostenible

Maribel de la Cerda Toledo

Maria González Porcel

Revisió de continguts: Marina Barroso

Aprenentatge servei per a una alimentació sana, justa i sostenible

Aquesta guia ha estat un dels resultats del projecte “L’exploració i implementació de la metodologia de l’aprenentatge servei en l’àmbit de les economies comunitàries i de la política alimentària” promogut pel Departament d’Innovació Socioeconòmica de Barcelona Activa, amb l’objectiu de transferir i aplicar la metodologia de l’aprenentatge servei (en endavant, ApS) en l’àmbit de l’economia social i solidària. El Centre Promotor d’Aprendentatge Servei ha desenvolupat aquest encàrrec durant el curs 2018-2019.

La guia pretén facilitar l’impuls de projectes comunitaris per a una alimentació sostenible. S’adreça a entitats o centres educatius interessats a treballar aquesta temàtica i/o en l’ApS). També pot interessar a aquells que vulguin transitar cap a la metodologia de l’ApS.

La guia, estructurada en vuit apartats, ofereix informació bàsica sobre què s’entén per una alimentació sana, justa i sostenible (1); què és l’ApS i què ens aporta (2); quins són els agents que poden participar i de quina manera (3); quines són les diferents vies per a iniciar projectes d’ApS (4); quins són els possibles continguts i aprenentatges d’aquest tipus de projectes (5), i quin tipus de serveis es poden realitzar (6). Finalment, també facilita consells i orientacions pràctiques per a la posada en marxa d’iniciatives (7) i adjunta un petit recull de recursos i materials que poden ser d’utilitat (8).

Continguts de la guia

- 1 L'alimentació sana, justa i sostenible
- 2 L'aprenentatge servei
- 3 Possibles agents participants:
tipus, rols i funcions
- 4 Circuits per a iniciar projectes
d'aprenentatge servei
- 5 Continguts i aprenentatges en relació
amb l'alimentació sana, justa i sostenible
- 6 Tipus i àmbits de serveis en relació amb
l'alimentació sana, justa i sostenible
- 7 Consells i elements clau per a impulsar
els projectes
- 8 Recull de recursos i materials útils

1

Alimentació sana, justa i sostenible

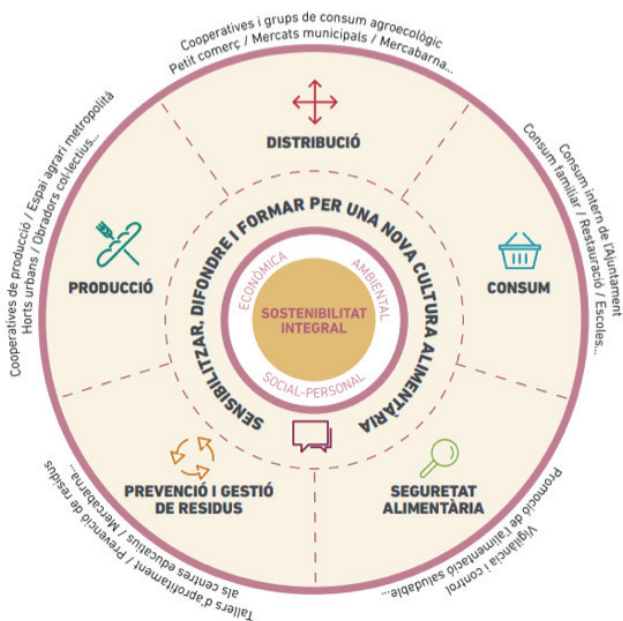
- Què entenem per una alimentació sana, justa i sostenible?
- Quines accions es poden promoure per a un canvi de model agroalimentari?
- Què és l'economia social i solidària i quin paper té en el canvi de model agroalimentari?

L'actual sistema alimentari agroindustrial i globalitzador té importants impactes socials i ambientals sobre les persones i el territori.

Es tracta d'un sistema altament dependent dels combustibles fòssils on els aliments viatgen distàncies llargues, predominen aliments processats i envasats amb plàstics, tenen lloc importants desequilibris entre els diferents agents de la cadena alimentària a favor de les grans cadenes de distribució, etc.

Sabies que, per exemple, el model agroalimentari actual és responsable d'entre un quart i un terç de les emissions mundials de gasos d'efecte hivernacle?

En aquest sentit, són moltes les accions que es poden promoure al llarg de totes les fases de la cadena alimentària per avançar cap a una alimentació més sana, justa i sostenible.

Font: Estratègia d'Impuls de Política Alimentària 2016-2019

En la **fase de producció**, es tractaria de fomentar la producció agroecològica i de proximitat, així com l'agricultura urbana. Si bé a les grans aglomeracions urbanes, com Barcelona, la superfície agrícola productiva és reduïda o pràcticament inexistent, conèixer i conservar els pocs espais agrícoles que hi ha és una tasca imprescindible. D'altra banda, existeixen molts horts comunitaris, escolars i socials en solars, parcs i jardins i centres educatius que tenen una important funció pedagògica i comunitària, ja que permeten apropar-nos a la cultura de la terra i enfortir el teixit veïnal.

En la **fase de distribució i comercialització**, cal promoure els circuits curts de comercialització, és a dir, que escurcin el nombre d'intermediaris entre el camp al plat i garanteixin preus justos per a les productores. En aquest sentit, destaquem els mercats de pagès, la xarxa municipal de mercats municipals i els comerços de barri amb presència visible de productes ecològics i de proximitat o els grups de consum agroecològic, entre d'altres. A més, no podem oblidar l'important paper de Mercabar-na en aquesta fase de distribució.

En la **fase del consum**, la compra pública és una via per garantir un consum responsable per part de l'Ajuntament. Alhora, és bàsic promoure i millorar l'accés de la ciutadania als productes alimentaris de proximitat, agroecològics i de comerç just.

A més, al llarg de tota la cadena alimentària cal vetllar per una adequada **prevenció i gestió de residus**. Es tracta de minimitzar els residus que provoca el sistema alimentari i de gestionar de manera adequada aquells que es generen inevitablement. En aquest sentit, el compostatge comunitari o la lluita contra el malbaratament alimentari són accions clau a promoure.

Al llarg de totes les fases de la cadena alimentària, cal impulsar accions de sensibilització i divulgació que contribueixin que la ciutadania tingui més i millor informació sobre la importància i els beneficis d'una alimentació sana, justa i sostenible.

Entenem que un model alimentari sa, just i sostenible passa inevitablement per garantir els valors que promou l'economia social i la sobirania alimentària, dos conceptes clau.

L'economia social i solidària —que es podria definir, de manera senzilla, com una “economia al servei de les persones i la justícia social”— és un conjunt d'iniciatives socioeconòmiques que prioritzen la satisfacció de les persones per sobre del lucre i comparteixen uns elements comuns: la gestió democràtica i participativa, l'orientació a les necessitats humanes i el compromís amb la comunitat.

I la sobirania alimentària es refereix al “dret de cada poble a mantenir i desenvolupar els seus aliments, tenint en compte la diversitat cultural i productiva”.

A l'apartat 8, trobareu referències sobre l'Estratègia d'impuls de política alimentària i el Pla d'impuls de l'economia social i solidària de l'Ajuntament de Barcelona, així com els seus webs, per ampliar la informació sobre aquests conceptes i sobre aquestes polítiques públiques transformadores.

2

L'aprenentatge servei

- Què és l'aprenentatge servei (ApS)?
- Per què impulsar l'ApS en aquest àmbit?
- A quin tipus de projectes ens referim?

L'ApS es pot definir com una “proposta educativa que combina processos d'aprenentatge i de servei a la comunitat en un sol projecte ben articulat en el qual els participants es formen tot treballant sobre necessitats reals de l'entorn amb l'objectiu de millorar-lo”.

Es tracta d'una metodologia adient per articular projectes comunitaris on els participants (alumnes d'un centre educatiu, per exemple) aprenen fent un servei a la comunitat.

Als apartats 5 i 6 trobareu exemples de continguts, aprenentatges i tipus de serveis que es poden realitzar relacionats amb una alimentació més sana, justa i sostenible, però podeu aplicar aquesta metodologia per abordar qualsevol altra temàtica que pugui ser del vostre interès.

Aquesta tipologia de projectes poden tenir impactes i efectes molt positius en els **nois i noies que hi participen**, que a més d'adquirir coneixements valuosos relacionats amb l'alimentació sana, justa i sostenible i l'economia social, desenvolupen actituds i valors.

El fet d'implicar-se en una problemàtica o iniciativa real del seu entorn proper i col·laborar amb altres agents aporta motivació als participants.

A més, aquest treball en xarxa també té beneficis en altres agents de la comunitat educativa, com per exemple les **famílies** a qui les persones protagonistes dels projectes poden traslladar coneixements, valors i praxis adquirides o altres agents de la seva **comunitat** a qui s'adrecen les accions divulgatives del seu servei.

Finalment, destaquem les importants sinergies que es poden establir entre centres educatius i **entitats** o altres agents que, en aquest cas, treballen per la sobirania alimentària com per exemple ONG, cooperatives de consum, cooperatives agrícoles, entitats organitzadores de mercats de pagès, etc. Són una font d'experiència i inspiració per als centres educatius, alhora que es poden veure beneficiats d'aquesta col·laboració per satisfer algunes de les seves necessitats (comunicatives, logístiques, etc.).

Per exemple, si un centre educatiu vol treballar el cicle dels cultius de fruites i verdures, i al seu territori un hort comunitari necessita més mans per a la promoció de la producció agroecològica a la ciutat, potser és una bona idea trobar-se i iniciar un projecte plegats. D'aquesta manera, el centre tindria un referent i un aprenentatge vivencial a través de l'hort i alhora l'alumnat podria col·laborar en la difusió de la iniciativa d'entre altres agents de la comunitat educativa (famílies i veïnat, per exemple).

Així doncs, les experiències poden generar processos educatius i socials rellevants com:

El coneixement, la implicació i la col·laboració amb iniciatives, projectes i propostes existents impulsades per la mateixa societat civil (cooperatives de consum, horts comunitaris, mercats de pagès...) o per l'administració pública (mercats municipals, compra pública...).

La sensibilització i la presa de consciència de la comunitat educativa i de la ciutadania sobre algunes problemàtiques i necessitats actuals relacionades amb el model alimentari.

L'acció i la transformació, la possibilitat de fer alguna cosa per i amb els altres que contribueixi a generar canvis i modificar la realitat.

L'apropament i la comprensió de conceptes que a vegades són abstractes o difusos per a la ciutadania. Treballar el veritable significat de què vol dir ecològic, de proximitat, sostenible, saludable, etc.

La coherència i la continuïtat entre les actuacions dels participants, el que fa la comunitat i el que es fa a la ciutat en relació amb la política alimentària i l'economia social.

Una extensió de la funció educadora perquè centres educatius, entitats de l'entorn i la mateixa administració pública reconeixen la seva funció educadora i de forma col·laborativa generen projectes i pràctiques amb més potencial pedagògic.

Però, a més, els projectes d'ApS permeten posar en joc fórmules de treball pròpies de l'organització col·lectiva que es basen en:

L'autogestió dels grups per desenvolupar els projectes.

L'existència d'uns valors comuns com són l'equitat, la solidaritat, la sostenibilitat, la participació, la inclusió o el compromís amb la comunitat.

La confiança entre els membres i amb els agents de l'entorn.

El treball per comissions.

El foment de canvis socials i econòmics.

La distribució de tasques.

3

Agents participants: tipus, rols i funcions

- Quins agents hi poden participar?
- Quins són els rols i les funcions possibles en els projectes?

L'ApS comporta la coordinació i el treball conjunt entre dos agents o més per impulsar un projecte compartit.

En els àmbits de l'alimentació sostenible i l'economia social els agents que poden col·laborar són diversos, entre els quals destaquem:

- **L'administració pública:** departaments i regidories d'ajuntaments i institucions públiques implicades en la promoció d'una alimentació sana, justa i sostenible.
- **Centres educatius formals i no formals**
- **Entitats de lleure socioeducatives:** esplais, caus i agrupaments escoltes, entre d'altres.
- **Entitats socials i associacions** que es dediquen a la sobirania alimentària.
- **Cooperatives o grups de consum agroecològic:** grups de persones consumidores que s'associen per adquirir productes locals agroecològics directament a les productores.
- **Mercats municipals** distribuïts per tots els barris de la ciutat i a municipis.
- **Mercats de pagès:** espais de venda directa promoguts per entitats que fomenten la sobirania alimentària ubicats a places i carrers de la ciutat de Barcelona on, periòdicament, la mateixa pagesia ven els seus productes. Destaquem també la important tasca de sensibilització i dinamització comunitària que realitzen.
- **Productores agroecològiques:** persones individuals, col·lectius i/o empreses dedicades al sector primari (agrícola, ramader o pesquer) que produeixen sota criteris de sostenibilitat ambiental i social.
- **Horts urbans:** espais agrícoles ubicats dins la ciutat (de propietat municipal o no) que poden ser gestionats per persones individuals o col·lectius, la producció dels quals es destina a l'autoconsum i que, a més, tenen una important funció social i cultural de cohesió veïnal i promoció de la cultura de la terra.
- **Restaurants, comerços i botigues d'alimentació de barri** que aposten per una alimentació sana, justa i sostenible.

A continuació, es detallen els diferents rols i funcions que poden desenvolupar els diversos agents en funció del projecte.

Agent principal impulsor de la proposta. Una entitat o centre educatiu promou el projecte d'ApS i convida altres agents a participar per acabar de definir i concretar un projecte compartit.

*Una entitat especialitzada en la lluita contra el malbaratament alimentari ofereix un projecte d'ApS als joves d'un centre ocupacional. Els convida a realitzar diverses espigolades al camp, és a dir, a recupera-
rar i recollir la fruita i verdura que es descarta (ja sigui per un descens de vendes, per raons estètiques, per excedents de producció o perquè la fruita està madura i el consumidor ja no la compra). Així, els participants, a banda d'adquirir aprenentatges vinculats al coneixement de l'entorn, a la sensibilització ambiental, al foment d'habilitats socials, l'autonomia personal i valors com el respecte a la natura i el treball en equip, també realitzen un servei a l'entitat evitant el malbaratament alimentari i tenint cura de l'entorn.*

Agent agrupat. Una entitat o un centre educatiu col·labora en un projecte com a contrapart de l'agent impulsor.

A un centre educatiu s'implementa un projecte liderat per una entitat impulsora d'un mercat de pagès que pretén fomentar els circuits curts de comercialització amb quatre cursos de primària. La necessitat de l'entitat és saber si a les veïnes els interessaria tenir més espais públics on es promoguin mercats de pagès. A la iniciativa també participa una entitat que fomenta el compostatge i la producció agroecològica. Aquesta, com a agent agrupat, dinamitza diverses sessions d'aprenentatge vivencial amb l'alumnat sobre agricultura ecològica a l'hort de l'escola. Així doncs, a banda que l'alumnat pugui generar accions per demanar espais en què es promoguin els circuits curts, també permet que pugui aprendre i ensenyar noves praxis adquirides al voltant del maneig dels cultius.

Agent col·laborador. Una entitat o un centre educatiu contribueix de forma específica al projecte (amb alguna formació concreta, facilitant algun espai en què els participants puguin oferir un servei, etc.).

Algunes persones membres d'una cooperativa de consum fan una xerrada a l'alumnat de 4t d'ESO per donar a conèixer com s'organitzen col·lectivament i quins són els principis i valors de la seva tasca (suport a la pagesia local agroecològica, denúncia del sistema agroalimentari globalitzat, democràcia participativa, etc.).

Agent articulador. Facilita l'impuls de projectes d'ApS entre diversos agents tot oferint espais de trobada, formació i assessorament, entre altres qüestions.

Un mercat municipal posa en relació diferents paradistes per tal d'iniciar un projecte conjunt amb un centre educatiu del seu barri. Es planteja la possibilitat que joves d'un institut organitzin una campanya en col·laboració amb els paradistes del mercat per tal de contribuir al canvi d'hàbits i valors en la població. També sorgeix la possibilitat que els estudiants col·laborin amb un centre de gent gran per elaborar un receptari i repartir-lo a la comunitat. El mercat municipal esdevé així l'agent que facilita el treball conjunt entre els paradistes i els dos centres implicats, a la vegada que acompanya en el procés de disseny, concreció i desenvolupament del projecte.

Algunes preguntes que us poden ajudar en la definició del propi rol són:

Quina pot ser la nostra contribució al projecte?

Què podem aportar?

Quines són les nostres possibilitats (coneixement existent sobre les temàtiques, temps disponible, etc.)?

Amb quins recursos comptem?

Què podem assumir?

Quines accions podem desenvolupar?

4

Circuits per iniciar els projectes d'ApS

- Com poden començar els projectes d'ApS en aquests àmbits?
- Quin tipus de necessitats podem detectar que donin sentit als projectes?
- Quin és el primer pas per a impulsar els projectes?

No hi ha una única fórmula per engegar un projecte d'ApS. Els circuits que permeten iniciar projectes d'aquest tipus són diversos; se'n distingeixen tres de fonamentals:

Des del centre educatiu es planifica un projecte i es busca un o més agents de l'entorn per tal de realitzar un servei.

A una escola de primària els infants de sisè han dut a terme un estudi en relació amb el malbaratament alimentari els àpats al menjador escolar, tot proposant algunes mesures que s'estan començant a aplicar. Donat que l'experiència ha estat molt positiva, el centre es planteja explorar quines entitats de l'entorn treballen fites similars. Troben una associació que organitza un dinar de reaprofitament i s'hi posen en contacte amb la voluntat de col·laborar. Conjuntament, acorden que l'alumnat participarà en l'organització del dinar i que, a més, prepararan materials de difusió per a la reducció del malbaratament alimentari, a la vegada que contribuïran a promoure l'entitat i els seus objectius.

Des d'una entitat o l'administració es dissenya un projecte per fer-lo en col·laboració amb un o més centres educatius.

Un col·lectiu de gent gran que gestiona un hort urbà necessita captar joves que vulguin formar part del projecte per fomentar aliances intergeneracionals. Es troben amb dues escoles que no tenen hort i que els agradaria treballar el cicle dels cultius i la cultura de la terra, i acorden que l'alumnat de cycle superior col·labori en tasques de l'hort i, al final de curs, organitzin una visita adreçada a les seves famílies per compartir l'experiència i explicar les lliçons apreses.

Des d'una entitat o l'administració s'idea i es coordina un projecte, que s'ha de concretar en el treball entre un centre educatiu i una o diferents entitats.

Una ONG que gestiona projectes educatius planteja un projecte de col·laboració entre una cooperativa agroecològica amb importants pèrdues de producte, perquè l'aspecte i el calibre dels aliments que cultiva no segueixen els estàndards i les demandes del circuit de comercialització, i un centre educatiu. Acompanya l'alumnat en el disseny i la realització d'accions sensibilització adreçades al seu entorn per difondre la problemàtica i fer reflexionar sobre l'impacte ambiental d'aquest malbaratament associat.

Tots els projectes d'ApS comparteixen des de l'origen una detecció prèvia de necessitats. En aquest cas, la necessitat comuna és contribuir a canviar el model alimentari actual en el marc de l'economia social. Però més enllà d'aquesta necessitat global, per desenvolupar els projectes cal determinar a quina o a quines necessitats concretes volem donar resposta amb el servei i amb el conjunt de l'experiència.

Per detectar les necessitats caldrà que et formulis preguntes com:

Quina és la raó de ser del projecte?

Per què s'impulsa?

Per a què?

Què volem aconseguir?

Com a administració, entitat o centre educatiu les necessitats que podem detectar són diverses, per exemple:

- Afavorir el pas de consumidors passius a agents actius i impulsar el canvi d'hàbits de consum i la compra sostenible.
- Fer visibles i enfortir les cooperatives de consum com a agents dinamitzadors de barri.
- Augmentar els productes agroecològics i de proximitat a la xarxa de mercats municipals fomentant els circuits curts de comercialització.
- Sensibilitzar en relació amb l'alimentació sostenible i l'economia social (impulsant el consum responsable, reduint el malbaratament, etc.).
- Ensenyar el valor dels aliments més enllà de l'econòmic.
- Contribuir a gestionar millor els residus.
- Trencar tòpics de l'alimentació saludable.
- Donar a conèixer i reconèixer la pagesia.
- (...)

En qualsevol cas, abans del disseny i la concreció del projecte, caldrà analitzar i detectar els reptes o les problemàtiques existents relacionades amb l'alimentació sostenible i l'economia social que donin sentit al projecte. I és en aquesta fase de diagnosi de les necessitats que les entitats poden aportar informació, recursos i materials de gran utilitat, un procés que es pot desenvolupar de tres maneres diferents:

- L'entitat fa el diagnòstic i ofereix al centre educatiu la possibilitat d'implicar-se a través de tasques de servei necessàries.
- A partir d'una diagnosi prèvia, l'entitat obre un espai perquè siguin les persones participants les que decideixin sobre quin aspecte concret del projecte prefereixen col·laborar.
- L'entitat ofereix la possibilitat que les persones participants intervinguin activament en el diagnòstic de necessitat a partir d'idees o criteris prèviament compartits.

5

Continguts i aprenentatges en relació amb una alimentació sana, justa i sostenible

- Quines temàtiques i continguts es poden treballar?
- Quins tipus d'aprenentatges es poden generar?

Els projectes d'ApS en aquest àmbit sempre parteixen d'una anàlisi i una reflexió sobre el model alimentari i econòmic actual i les seves causes i conseqüències a diferents àmbits (polític, econòmic, social, ambiental, etc.).

Es poden plantejar una gran diversitat de temàtiques de forma transversal i interrelacionada, adaptades a les diferents etapes educatives i també a l'àmbit no formal.

A continuació, oferim una llista d'alguns continguts i temàtiques que es poden treballar amb els participants.

Generals

- Fases de la cadena alimentària: producció, distribució i comercialització
- Canvi climàtic
- Sobirania alimentària
- Agroecologia
- Polítiques alimentàries
- Economia social i solidària
- (...)

Producció

- Activitat agrícola i ramadera
- Indústria càrnia
- Tipus d'agricultura i ramaderia: intensiva vs. extensiva, convencional vs. ecològica
- Agricultura urbana (horts urbans i comunitaris) i periurbana
- Agrobiodiversitat
- Aliments transgènics
- Aliments de temporada
- Qualitat del sòl i de l'aire
- (...)

Comercialització, distribució i consum

- Circuits curts de comercialització
- Aliments quilomètrics vs. aliments locals i de proximitat
- Petjada ecològica dels aliments
- Fluxos d'importacions i exportacions
- Vies de comercialització: grans superfícies, petit comerç, mercats municipals, mercats de pagès
- Consum responsable i mercat social
- (...)

Prevenició i gestió de residus

- Economia circular
- Compostatge
- Malbaratament o aprofitament alimentari

Economia social i solidària

- Mercat social
- Autoorganització i autogestió
- Economies comunitàries
- Cooperativisme.
- Finances ètiques
- (...)

Cultura alimentària i gastronomia

- Tradicions culinàries i alimentàries locals.
- Varietats locals i històriques.
- Recuperació de plantes oblidades
- Cuines del món
- (...)

Dieta, nutrició i salut

- Tipus de dieta (vegetarianisme, etc.)
- Impacte ambiental del consum de carn
- Benestar animal
- Aliments frescos vs. processats
- Dieta mediterrània i altre “dietes” del món
- Riscos i malalties per la salut d’una alimentació inadequada
- (...)

Accés i dret a l’alimentació

- Banc d’aliments
- Fam
- Pobresa i obesitat
- Deute ecològic
- (...)

Als centres educatius, aquestes temàtiques es poden vincular directament al currículum de les àrees i matèries de coneixement del medi natural, social i cultural. Però també es poden relacionar amb d’altres, com ara les matemàtiques, la visual i plàstica o l’educació física.

6

Tipus i àmbits de servei en relació amb una alimentació sana, justa i sostenible

- Quins tipus de serveis són possibles?
- En quins àmbits es poden realitzar els serveis dels projectes?

Pel que fa a la tipologia d'accions de servei possibles dels projectes en general es poden distingir:

 Accions de sensibilització i comunicació. Tenen com a objectiu afavorir la presa de consciència de la comunitat.

Exemples: Enganxar cartells o repartir fullets per donar a conèixer l'existència d'un mercat de pagès al barri o altres iniciatives de consum responsable promogudes per entitats del barri.

 Accions d'educació i formació. Orientades a la transmissió dels continguts i coneixements adquirits i treballats.

Exemples: Organitzar una xerrada o un taller divulgatiu sobre els aliments de temporada.

 Accions de recerca i reflexió. Basades en processos d'anàlisi i de recerca (entrevistes, enquestes, recull documental, registre de dades, etc.).

Exemples: Accions que volen aportar dades i noves idees sobre hàbits de compra dels veïns del barri, anàlisi dels menús del menjador escolar, mapatge d'iniciatives (restaurants, comerços, cooperatives de consum, etc.) que promoguin l'alimentació sostenible al barri.

 Accions d'incidència política i mobilització social. Intervencions de denúncia i transformació activa de l'entorn.

Exemples: Acció reivindicativa contra l'excés d'embalatge dels aliments en una gran superfície, carta adreçada als responsables polítics del vostre municipi denunciant o proposant alguna acció contra el malbaratament alimentari...

 Accions sobre el medi ambient. Actuacions que tenen un impacte en l'entorn natural.

Exemple: Col·laborar en les tasques de manteniment i horticultura a un hort urbà.

 Accions de suport a entitats. Accions de suport en l'organització i la logística d'actes o esdeveniments.

Exemple: Suport logístic a una cooperativa de consum per organitzar la projecció d'un documental.

En aquest punt, és important destacar com, malgrat que la sensibilització i la formació són dues de les actuacions més generalitzades en els projectes d'aquest àmbit, l'ApS ofereix múltiples possibilitats i es poden explorar accions de servei que contribueixin a canviar la realitat amb altres agents.

A més, també cal destacar com dins un mateix projecte es poden realitzar més d'una acció i un servei. Per exemple, un grup d'alumnes pot fer tasques de manteniment i horticultura a un hort comunitari, i també pot organitzar un taller als companys i companyes del seu centre educatiu per compartir els coneixements adquirits i aplicar-los al seu hort escolar.

A continuació, distingim quatre eixos fonamentals als quals es poden vincular les actuacions dels projectes d'ApS relacionats amb l'alimentació sana, justa i sostenible.

Producció agroecològica

Accions que fomentin la producció agroecològica i de proximitat. Els projectes d'ApS es podrien vincular a horts comunitaris, socials i escolars.

Els alumnes d'un centre d'educació especial comencen a cultivar calçots al seu hort escolar. A final de curs, després d'estudiar la importància de les varietats locals i d'adquirir tots els coneixements necessaris per a la seva producció, organitzen una calçotada oberta al barri i a les famílies. En aquesta trobada, a banda de consumir els aliments que han cultivat, comparteixen amb la comunitat el procés i els aprenentatges assolits, i d'aquesta manera contribueixen a sensibilitzar i conscienciar la ciutadania sobre la importància de la producció agroecològica i de proximitat.

Promoció de circuits de comercialització

Propostes relacionades amb la distribució dels aliments, l'impuls de la venda directa i les fires pageses i el suport a grups de consum agroecològics que proliferen als barris de la ciutat.

L'alumnat d'un cicle formatiu fa una campanya de denúncia pels diferents establiments que promouen aliments de llarga distància, exigint l'entrada de productes de proximitat amb valor social. La tasca de servei consisteix a organitzar diverses accions de mobilització, creatives i originals, als espais que envolten grans superfícies comercials del seu entorn.

Consum responsable

Actuacions vinculades amb la millora de l'accés de la ciutadania als productes alimentaris de proximitat, agroecològics i de comerç just.

Alumnat de tercer d'ESO, després de treballar a Ciències Socials, Geografia i Història els impactes del sistema agroalimentari globalitzat i conèixer la realitat d'una finca agroecològica de Collserola, fa una convocatòria col·lectiva per sensibilitzar sobre les minves alimentàries. Així, a través de diferents accions de comunicació (in situ i mitjançant cartelleria, pancartes i l'ús de les xarxes socials), contribueixen a conscienciar la ciutadania de la necessitat de donar valor a tots els aliments ecològics, petits, grans o deformats.

Prevenició i gestió de residus

Accions que, d'una banda, tracten de minimitzar els residus que provoca el sistema alimentari i, de l'altra, contribueixen a gestionar de manera adequada aquells que es generen inevitablement. En aquest eix, s'inclourien les propostes que lluiten contra el malbaratament alimentari.

A un institut els alumnes de tercer d'ESO, després de treballar a Ciències Naturals l'impacte del plàstic a l'ecosistema, amb l'ajuda dels participants d'un taller de prelaboral de costura, dissenyen bosses de tela per distribuir-les a casa i promoure que les famílies les puguin reutilitzar per fer una compra més sostenible.

7

Consells i elements clau per a impulsar els projectes

- Quins elements són importants per al desenvolupament de projectes d'ApS relacionats amb l'alimentació sana, justa i sostenible?
- Quines recomanacions ens poden anar bé per impulsar l'ApS en aquest àmbit?

Per impulsar i implementar els projectes d'ApS relacionats amb la política alimentària i l'economia social, es consideren fonamentals alguns elements:

Suport humà i professional

Els projectes requereixen equips i personal interessat i motivat tant als centres educatius com a les entitats. Destaca la importància de generar un lideratge distribuït, una responsabilitat compartida i projectes que es puguin tirar endavant sense una elevada càrrega per al personal, amb continuïtat i que de mica en mica es vagin consolidant. També es considera com a molt important el suport i el compromís institucional.

- *Aproveu el potencial i l'expertesa del personal de centres educatius, entitats i administració.*
- *Motiveu els equips impulsors, els col·laboradors i els mateixos participants en la temàtica. L'alimentació i l'economia social solen despertar l'interès general i aquesta bona predisposició la podem aprofitar a l'hora d'engegar les propostes.*
- *Proposeu persones de referència que puguin dedicar temps i energia als projectes.*
- *Tingueu en compte la creació i configuració d'equips interdisciplinaris en la implementació dels projectes, així com els possibles agents o persones especialitzades i l'experiència de què disposen en relació amb la temàtica, la formació o el treball comunitari.*

Recursos econòmics i materials

Els projectes sovint requereixen suport econòmic i material per poder desenvolupar-se, avançar i esdevenir propostes sostenibles.

- *Aproveu els espais disponibles a les entitats, centres educatius, equipaments municipals i altres espais externs.*
- *Consulteu les subvencions i els ajuts que podrien acollir les experiències. També els premis i projectes existents en l'àmbit educatiu als quals podríeu optar.*

Xarxa i aliances

L'ApS es materialitza en propostes que requereixen i generen sinergies i complicitats entre múltiples agents de la ciutat.

- *Recordeu que les iniciatives haurien de donar resposta a necessitats col·lectives, teixir aliances amb la comunitat i reforçar projectes o programes en marxa.*
- *Aproveiteu les estructures existents, oferiu-vos a col·laborar i enxarxeu-vos amb el territori. Podeu demanar assessorament i informació als referents d'ApS dels districtes de la ciutat o als centres de recursos pedagògics.*
- *Doneu visibilitat als projectes: compartiu les experiències i doneu-les a conèixer al territori.*

Formació i capacitat

Per impulsar els projectes, cal facilitar i compartir coneixements amb, i entre, els agents implicats. Aquests es poden referir tant a les temàtiques que s'aborden (alimentació sana, justa i sostenible i economia social) com a la mateixa metodologia d'ApS.

- *Aproveiteu l'experiència i la capacitat de dinamització de projectes de gestió comunitària, així com la formació d'entitats i de l'administració sobre temàtiques pròpies de l'àmbit (sobirania alimentària, malbaratament, economia circular...).*
- *Consulteu els recursos disponibles a la xarxa i la possible oferta formativa existent.*

Temps i espais de trobada

El treball en xarxa és fonamental per dissenyar, impulsar i desenvolupar els projectes. Així doncs, cal disposar d'espais de trobada per compartir, explorar i continuar avançant.

- *Aproveiteu els espais existents per trobar-vos i els llocs que poden oferir altres agents connectors al territori.*
- *Dediqueu temps als projectes per al treball conjunt en la preparació, la implementació, el seguiment i l'avaluació.*

ALGUNES RECOMANACIONS GENERALS

- *Generar projectes que siguin assumibles.* Una bona opció és partir d'una experiència existent i fer la transició cap a l'ApS. Els projectes haurien d'esdevenir experiències positives i reeixides per a tots els participants i agents implicats i, en cap cas, no s'haurien de viure com una càrrega o un esforç afegit.
- *Anar a poc a poc.* Comenceu amb propostes senzilles i doteu-les de complexitat amb el transcurs del temps i la seva successiva implementació.
- *Atrevir-se a provar.* No tingueu por: penseu una proposta, busqueu agents amb qui treballar plegats, proposeu la col·laboració, enriqueixi la iniciativa i poseu en pràctica les idees.
- *Desenvolupar projectes basats en la reciprocitat.* Tots els agents implicats han d'aportar i guanyar amb la seva participació en el projecte. L'encaix entre les parts, la coherència i la bidireccionalitat facilitarà el treball en xarxa i el desenvolupament de les iniciatives.
- *Repensar el vostre rol.* No hi ha una única manera d'aportar i participar en un projecte d'ApS: definiu com podeu col·laborar (encara que no sigui amb la funció que normalment desenvolupeu als projectes), tot tenint en compte les vostres capacitats reals, necessitats i interessos.
- *Obrir els projectes al màxim.* Convideu a participar tota la comunitat, tenint en compte les seves possibilitats i com poden contribuir al projecte: horts comunitaris, cooperatives de consum, famílies, productors, menjadors escolars, mitjans de comunicació... Els projectes d'ApS permeten connectar agents i subjectes per a la millora de la realitat.
- *Tenir en compte la legislació i la normativa existent.* Cal conèixer el marc legal en matèria d'alimentació a l'hora de generar els projectes per tal que es puguin implementar sense dificultats (de gestió de residus, de temes sanitaris, etc.).

8

Recull de recursos i materials disponibles

- On podem trobar informació sobre ApS?
- De quins materials disposem relacionats amb l'alimentació i l'economia social?
- On podem trobar informació sobre projectes?
- Quines xarxes i programes trobem a la ciutat de Barcelona?
- Quines administracions impulsen i treballen l'ApS?

On podem trobar informació sobre ApS?

A continuació, adjuntem els llocs web dels tres principals centres de referència de l'ApS a escala mundial (Catalunya, País Basc i Argentina) on trobareu guies i material que pot útil per aprofundir en la metodologia i pràctica de l'ApS.

Centre Promotor d'Aprentatge Servei <aprenentatgeservei.cat>

Associació amb la finalitat de promoure l'estudi, la difusió, la formació, el desenvolupament d'experiències ApS i la creació de xarxes territorials que facilitin el seu arrelament local, així com la seva continuïtat i sostenibilitat.

Al seu web es poden trobar documents reflexius, experiències inspiradores o guies metodològiques entre les quals destaquem les següents:

- **Com fer ApS en les entitats?** Guia per impulsar l'aprenentatge servei a les entitats socials.
- **Com fer ApS en els centres educatius?** Guia per impulsar l'aprenentatge servei als centres educatius.
- **Guia La reflexió: eix clau de l'ApS.** Guia amb informació detallada sobre els processos reflexius als projectes d'ApS.
- **Rúbrica per a l'autoavaluació i millora dels projectes d'ApS.** Rúbrica per avaluar els projectes d'aprenentatge servei.

Zerbikas <zerbikas.es>

Web del Centro Promotor del Aprendizaje y Servicio Solidario al País Basc en el qual trobem guies, experiències, vídeos de projectes i informació d'actualitat relacionada amb l'ApS.

CLAYSS <clayss.org>

Web del Centro Latinoamericano de Aprendizaje y Servicio Solidario en el qual trobem informació sobre programes de suport, formació, xarxes existents, així com publicacions relacionades amb la temàtica.

De quins materials disposem relacionats amb l'alimentació i l'economia social?

A continuació, us presentem una selecció de recursos que poden ser d'interès per dissenyar i implementar propostes d'ApS en aquest àmbit.

“Guia de l’Alimentació sostenible”

Guia d'educació ambiental, elaborada per l'associació Amigos de la Tierra i per Eco-concern, que pretén donar informació i consells que ens ajudin a generalitzar estils de vida més saludables mitjançant una alimentació sana i equilibrada i a reforçar la capacitat de la comunitat per protegir la seva salut.

“Ara, als menjadors escolars, residu o” (guia didàctica)

Material pedagògic del programa “Ens ho mengem tot” de l'Ajuntament de Barcelona, Àrea d'Ecologia Urbana.

“Consum responsable dels aliments”. La guia

Propostes per a prevenir i evitar el malbaratament alimentari de l'Agència de Residus de Catalunya.

Publicacions de l'Agència de Salut Pública de Catalunya (ASPCAT)

Materials diversos sobre alimentació saludable des de diferents perspectives.

“Pensa, compra, cuina, menja”

Guia per evitar el malbaratament alimentari de l'Ajuntament de Barcelona.

Experiències i projectes d'ApS i alimentació sana, justa i sostenible

Vídeo de l'experiència Mans a Terra

Vídeo sobre una experiència promoguda per l'entitat Grup ATRA i l'escola Baldiri Reixac de Barcelona. Adults d'un hort comunitari i un taller prelaboral han acompanyat alumnes de 4t en la creació d'un hort ecològic a l'escola.

Vídeo de l'experiència “Innovem el circuit alimentari transformant el valor dels aliments”

Vídeo d'un projecte dinamitzat per DESOS amb la cooperativa Central Parc i l'INS Guineueta de Barcelona per donar a conèixer el maneig de l'agricultura ecològica amb l'objectiu d'introduir les minves que es donen entre la producció i la comercialització alimentària dins del circuit de consum actual.

Premi Escola, Agricultura i Alimentació Ecològica

Web amb informació sobre el premi creat per la Generalitat de Catalunya (departaments d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació; Ensenyament, i Territori i Sostenibilitat) i l'Associació Vida Sana. També podem accedir als projectes de diferents experiències guanyadores.

Mapa interactiu de projectes d'ApS ambiental a Catalunya

Dos mapes interactius que recullen fins a dues-centes iniciatives d'ApS a tot el territori desenvolupats per l'Oficina Tècnica d'Educació i Promoció Ambiental de la Diputació de Barcelona, juntament amb el Departament de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya. Resulten d'especial interès els projectes relacionats amb l'alimentació i amb horts i compostatge.

Quines xarxes i programes de l'àmbit trobem a la ciutat de Barcelona?

Barcelona més sostenible

Xarxa de més de 1.000 organitzacions compromeses amb la sostenibilitat ambiental, social i econòmica que construeixen col·lectivament una ciutat responsable amb les persones i l'entorn. Trobem cinc programes específics per a diferents agents de la ciutat.

El **Programa Escoles més sostenibles** va néixer l'any 2001 en el marc del Compromís Ciutadà per la Sostenibilitat de Barcelona, amb l'objectiu de contribuir a la sostenibilitat des de l'educació i amb el reconeixement de les escoles com a agents de canvi a la ciutat. Al seu web trobem informació sobre el programa, els centres de la xarxa, les microxarxes, recursos i altra informació d'interès. Trobareu informació de la microxarxa "Ens ho mengem tot", de la qual compartim un vídeo promocional

"Som Gent de Profit"

Campanya impulsada per l'Agència Catalana de Residus de la Generalitat de Catalunya que té com a objectiu conscienciar la població sobre el malbaratament alimentari.

Quines administracions impulsen i treballen l'ApS a Barcelona?

Comissionat d'Economia, Social, Desenvolupament Local i Política Alimentària de l'Ajuntament de Barcelona. Àrea responsable del foment de l'economia social i solidària i de la política alimentària urbana que, conjuntament amb l'Àrea d'Innovació Socioeconòmica de Barcelona Activa, han impulsat aquest projecte. Als seus espais web trobem informació rellevant sobre els seus plans estratègics, així els principals projectes i serveis desenvolupats.

- **Estratègia d'impuls de la política alimentària**
Document de l'estratègia d'impuls de la política alimentària 2016-2019 de l'Ajuntament de Barcelona.
- **Pla d'impuls de l'economia social i solidària**
Document del Pla d'impuls de l'economia social i solidària 2016-2019 a la ciutat de Barcelona.

Consorci d'Educació de Barcelona. Xarxa educativa que aplega els centres de la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona. Al seu espai web trobareu informació relativa a formacions, jornades i experiències d'aprenentatge servei a Barcelona.

Àrea d'Ecologia, Urbanisme i Mobilitat de l'Ajuntament de Barcelona. Àrea que assumeix la prestació dels serveis municipals vinculats amb l'espai públic i els serveis urbans. Destaca la informació sobre projectes, serveis i equipaments existents, d'entre els quals trobareu l'Estratègia d'Agricultura Urbana.

Direcció de Justícia Global i Cooperació Internacional de l'Ajuntament de Barcelona. Àrea que pretén donar a conèixer l'activitat feta des de l'Ajuntament de Barcelona per a una ciutat oberta i compromesa amb el món. Destaca la convocatòria de subvencions per a les entitats de cooperació internacional i educació per al desenvolupament.

AGRAÏMENTS

Volem agrair molt especialment a totes aquelles entitats i persones que han participat en aquest projecte durant el curs 2018-2019, ja que conèixer la seva realitat i recollir les seves aportacions en les sessions formatives i el seminari permanent han inspirat la redacció d'aquesta guia.

Les entitats que han participat en el projecte, amb diferent implicació i intensitat, són:

Mercats de Barcelona, Grup ATRA, Fundació els Tres Turons, Argelaga Serveis Ambientals, Escola Baldiri Reixac de Barcelona, Espigoladors, Setem Catalunya, Assis, Associació Apassos, Xarxa de Consum Solidari, Plataforma Aprofitem els Aliments, El peix al plat, Grup de consum ecològic El Guaret, cooperativa Tarpuna, Restaurants més sostenibles, Cuchara, Impulsem SCCL, Menjador Ca la Rosa, Fundació de Gestió Sanitària de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona, Horta amb Gràcia, i el Grup d'ecoconsum la Sardineta.

També volem agrair la participació en algunes sessions de referents del Departament d'Ecologia Urbana i de Justícia Global de l'Ajuntament, així com la col·laboració d'Arran de Terra (Secretaria Tècnica del projecte Eix Muntanya), la Casa Orlandai, el programa Barcelona més sostenible i Escoles més sostenibles en la difusió i la comunicació del projecte.

**Aprenentatge
servei per a una
alimentació sana,
justa i sostenible**

Primera edició: març de 2020

© del text:
Maribel de la Cerda Toledo
Maria González Porcel

© d'aquesta edició:
Centre Promotor d'Aprenentatge Servei
Avinguda de les Drassanes, 3, 3r
08001 Barcelona
centre@aprenentatgeservei.cat
aprenentatgeservei.cat

Revisió de continguts: Marina Barroso
Disseny gràfic: Albert Pérez

ISBN: 978-84-09-19352-3

Centre Promotor d'Aprenentatge Servei
Avinguda de les Drassanes, 3, 3r
08001 Barcelona
centre@aprenentatgeservei.cat
aprenentatgeservei.cat

Amb el suport de:

**Ajuntament de
Barcelona**

